

تبیین ویژگی‌ها و خصوصیات الگوی علم و فناوری پیشرفت مبتنی بر بیانات مقام معظم رهبری

قربانعلی محمدی نژاد^۱، مصطفی صلاحی کجور

چکیده

پیشرفت بدون برخورداری از علم و فناوری غیرممکن است. علم و فناوری عنصر قدرت و مولد ثروت می‌باشد که توان انجام امور مادی بر آن نهاده شده است. علم و فناوری زمینه‌ساز اقتدار ملی و بین‌المللی همه ملت‌ها و کشورهاست. هدف اصلی الگوی پیشرفت، تکامل مادی و معنوی انسان منطبق با فطرت الهی است و با اقتدار علمی فناوری می‌تواند به اهداف عالی خود نایل شود. علم و فناوری نیز نیازمند یک الگوی معین است. این الگو بایستی رابطه ماهوی و صوری با الگوی اصلی داشته و تحقق‌آفرین اهداف و مقاصد آن باشد. تعیین اجزاء، عناصر و ارکان این الگوی مهم که ارتباط ناگسستنی با عرصه‌های تفکر و معنویت از یک سوی داشته و از طرف دیگر بنیان عرصه‌زندگی بر آن استوار می‌باشد؛ بر صاحب‌نظران و اندیشمندان پوشیده نیست. بر همین اساس، دقت در تبیین ارکان و اهداف آن همسو با الگوی پیشرفت ایرانی-اسلامی بسیار اهمیت دارد. این مقاله به دنبال تبیین مبانی منطقی و تعیین خصوصیات و مؤلفه‌های گوناگون الگوی علم و فناوری است. روش تحقیق این مقاله، بررسی تبیینی آیات، روایات، بیانات مقام معظم رهبری و نظرات کارشناسی است.

واژه‌های کلیدی: ارکان الگو، تمایزات الگو، مبانی الگو، الزامات الگو

^۱ سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، n4amiry@mporg.ir

۱. مقدمه

جوامع مختلف هر یک به تنهایی یک نظام کلان تعریف می‌شوند که از نظام‌های فرعی گوناگونی برخوردارند. زیرنظام‌های متنوع در هر نظام کلان به مثابه اجزای آن هستند که هدف مشخصی را تعقیب می‌نمایند تا در مجموع مقاصد مورد نظر جامعه را محقق سازند. نظام علم و فناوری یک نظام فرعی مهم و محوری می‌باشد که به وزان نظام متفکر در وجود انسان است.

تاکید اسلام بر علم آموزی فارغ از بعد زمانی و مکانی و ارزشی که برای جویندگان دانش قائل شده است اهمیت و محوریت علم و فناوری را در اسلام مبرهن می‌نماید. تعمیق علم و ارتقاء فناوری هدفی است که با ارتقاء علمی انسان و فعلیت قوایل انسانی محقق می‌شود. در این راستا؛ مدیریت و برنامه‌ریزی موجب هدفمند شدن جریان تولید در نظام علم و فناوری می‌شود. با توضیح این، علم و فناوری یک نظام می‌باشد که همزمان با سایر نظام‌های اجتماع ارتباط متقابل و متناظر دارد. این موضوع با این استدلال تقویت شده که تولیدات و دستاوردهای هر یک از نظام‌های جامعه بایستی منابع ورودی نظام‌های دیگر واقع شوند. ارتباط چندسویه نظام‌های مختلف کشور امری حیاتی است که توجه جدی مسئولان و برنامه‌ریزان کشور را می‌طلبد.

ارتباط نظام‌های مختلف جامعه بدین معنی است که خروجی‌ها و دستاوردهای هر نظام باید مرتفع کننده نیازهای سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه از طرف و نیز رافع احتیاجات خود نظام‌های مذکور باشد. بر همین اساس، تربیت و آموزش نیروی انسانی نظریه پرداز، متخصص متبحر، و فناور دستاوردهائی است که به منظور برطرف نمودن احتیاجات نظام‌های دیگر در تعهد نظام علم و فناوری می‌باشد. پیوند این نظام‌ها سبب ارتقاء علمی جامعه شده و منابع انسانی با گشودن مرزهای نوین در دانش و فناوری و افزایش تولیدات علمی زمینه کسب مرجعیت علمی و اقتدار کشور را فراهم می‌آورند.

۲. بحث و بررسی

رشد علمی و تکامل انسان با هم لازم و ملزوم‌اند. یعنی تکامل بدون علم و عالم شدن بدون تکامل غیر ممکن و دو روی یک سکه هستند. هدف تعالی انسان تبدیل

قابلیت‌های انسان به استعداد بالفعل می‌باشد. پیشرفت در ابعاد گوناگون قابل اندازه‌گیری و سنجش بوده و می‌تواند معیار قضاوت قرار گیرد. پیشرفت تجسم یا تجسد رشد علمی بشر بوده و فناوری طیفی از گستره تولید ابزاری‌های مورد نیاز می‌باشد. پیامد حتمی تعالی و تکامل انسان پیشرفت در ابعاد متنوع است که تلاش مستمر، عمیق و انیق انسان را در زوایای مختلف نشان می‌دهد. وظیفه حکومت اسلامی مرتفع ساختن موانع، برطرف‌کننده نیازهای افراد و ایجاد شرایط تحقق جامعه مهدوی منتظر ظهور است. علاوه بر این، عملکرد، اقدامات و آثار این الگو و بردارهای حاصل از اجرای آن، نه تنها بازدارنده و خنثی‌کننده نتایج الگوی کلی و فرعی نیست؛ بلکه باید تسهیل و تسریع‌کننده آنها باشد.

حکومت‌ها در اثر دستیابی به علم و فناوری قدرت یافته؛ راهبری و هدایت نمودن افراد نظریه‌پرداز را مورد توجه جدی قرار داده و اندیشه پردازان و متفکران را به آینده پژوهی رهنمود شدند تا حسب شرایط ملی و جهانی آینده‌ای را که باعث استحکام و تعمیق مبانی قدرت دولت می‌شود را به ارمغان آورد. دولت با جذب، تشویق و مدیریت نوآوران و مخترعان را واداشتند فناوری‌های مورد نیاز برای دستیابی و تحقق آینده مورد نظر را بیابند. بدین منظور حکومت‌های پیشرو در آینده‌نمائی الگوی علوم و فناوری مناسب و لازم را ذیل نظام آموزش و پژوهش طراحی و اجرایی می‌نمایند.

موفقیت کشورهای پیشرفته در زمینه بهره‌مندی از نواخ کشورهای در حال توسعه به علت تقلیدی است که نظام‌های آموزشی این کشورها دارند و در تمامی سطوح و مراحل آموزشی و نیز شیوه‌های انجام پژوهش و فناوری از آنها نمونه‌برداری می‌نمایند. در این گونه کشورها حتی عناوین پژوهش و محصولات فناوری مقارنت زیادی با کشورهای توسعه‌یافته دارد. پذیرش و تائید کارهای علمی و فناوری کشورها در حال رشد با مرجعیت کشورهای پیشرفته می‌پذیرد که باعث ارتقاء جایگاه متخصصان علمی آنان می‌شود. این اقدام دسترسی کشورهای پیشرفته را به منابع، ذخایر و اسرار علمی کشورها را میسر می‌سازد.

علم مبتنی بر کشف و به فعلیت رسانیدن قوایل مادی و غیرمادی جامعه بوده و در ابعاد فردی و جمعی دانش‌بنیان و بصیرت‌پرور می‌باشد. الگوی علم و فناوری باید همه افراد جامعه را شامل شده و آثار و تبعات آن نیز نصیب همگان گردد. پرورش و پژوهش و فناوری در نظام آموزشی مبتنی بر توسعه هدف‌گذاری و راهبری می‌شود. بدیهی است خروجی‌ها و

محصولات فکری و عملی این نظام موافق این خواسته‌ها بوده و بر همین نهج، یافته‌های آن مورد سنجش، قضاوت و ارزش‌گذاری قرار می‌گیرند. علم متکفل نظریه‌پردازی و آینده‌سازی و فناوری عملیاتی نمودن و اجرایی ساختن نظریات علمی را در الگو عهده دارند. الگوی علم و فناوری اسلامی اتخاذ رویکردی علمی برای تعالی و فناوری موظف به تولید کالاها و خدمات مورد نیاز جامعه و انسان می‌باشد. در نتیجه، الگوی علم و فناوری اسلامی پیشرفت با نمونه و مشابه آن در غرب به دلیل تمایز بینشی حاکم تفاوت دارد. این موضوع دال بر عدم استفاده از تجارب و یافته‌های بشری در این زمینه نیست بلکه متوجه به اهداف متعالی انسان در این نشئه وجودی است که انسان در آن موظف به تکامل و کسب فضایل الهی می‌باشد. ثمره‌ی پیشرفت باید تعالی و نیل به مقام خلیفه الهی برای انسان باشد. الگوی علم و فناوری باید هدف‌های اصلی و فرعی، راهبردهای و روش‌ها، شیوه‌ها و اقداماتی عملی را مشخص نماید که مرتفع‌کننده نیازها و دشواری‌هایی بوده و نیل به حیات طیبه و جامعه مهدوی منتظر ظهور را فراهم می‌سازد.

نظام علم و فناوری باید برای تکامل فرد بر تحریک قوای انسان تأکید نموده و در قبال جامعه وظیفه خود را از دو جهت نمایان و عملی سازد:

اول: ارتقاء بصیرت و دانش بنیانی افراد را سبب شده و دیدگاه‌ها، نظرات، خواسته‌ها و نیازهای جامعه براساس دستورات اسلامی بازسازی و باز تعریف شود و در نتیجه، روند تکامل شدن جامعه را تسهیل و تسریع نماید.

دوم: نیازهای مادی غیر حقیقی انسان را به منظور حفظ تعادل و انسجام جامعه باید مرتفع شود. فناوری نباید صرفاً به دنبال تولید هر وسیله، خدمت و کالاهایی باشد بلکه باید جهت فناوری با نیازهای واقعی فرد و جامعه منطبق و نیازها و احتیاجاتی که با مرتفع ساختن آنها نیل به کمال انسانی حاصل می‌شود را ظاهر سازد.

ابداع ایده‌ها و نیل به نظریات نوین و نیز تداوم آینده‌نمایی و آینده‌نگاری جدید هدفی است که با چشم‌انداز و مقاصد الگوی پیشرفت همسو و هماهنگ باشد. آینده‌جویی نظری و آینده‌سازی منطبق بر نظریات جدیدی خواهد بود که منشاء اسلامی_بومی داشته و آینده‌پردازی آن منطبق بر دین، دستاوردها و ثمراتی خواهد بود که در بخش علوم نظری-طبیعی باید محقق شود.

نتایج علم و فناوری و ثمرات نوآوری باید وسیله تسریع امور بوده و مفتاح اوقات انسان و آزادی او از پرداختن به امور معیشتی باشد به نحوی که انسان قادر باشد مدت زمان بیشتری از وقت خود را صرف خودشناسی و خدانشناسی نموده و بتواند به طور عمیق و انیق در تکامل و مراتب مختلفه آن بکوشد.

نظام آموزش موجود به گونه‌ای است که همت و تلاش نظام بر این محور قرار گرفته که حجم معینی از اطلاعات و تجارب مدون بشری را براساس یک مدل طبقه‌بندی شده به صورت یک طرفه از معلم و استاد به دانش‌آموز و دانشجو طی یک مدت مشخص انتقال می‌دهند. این نظام به نحوی استقرار یافته است که در شرایط معمول افراد انسانی به طور خودآگاه یا غیرآگاهانه محیط در آن هستند و این نظام برای آنها تعیین تکلیف می‌کند. معایب این نظام را می‌تواند به قرار ذیل خلاصه نمود:

۱- زایش اندک افکار و نظرات؛ تقلیدی بودن نوع، مراحل و روش‌های آموزشی، رعایت چارچوب‌ها بازدارنده موجب عقیمی اندیشه است. تلبار شدن انواع آموزش‌ها، وجود مراحل و شیوه‌های غیرضرور و بازدارنده، الزام به رعایت روش‌های توصیه شده، به بند کشیدن اوقات و افکار و سلطه‌ی افکار فاقد اثربخشی سبب ممانعت از ابراز نظرات و دست‌یابی به علم و فناوری می‌گردد.

۲- تعریف نیازها براساس واردات کالاها، محصولات و خدمات جدید مصرفی و لزوم یادگیری مهارت‌های سطحی به منظور مرتفع ساختن احتیاجات ناشی از ورود فرهنگ وارداتی نو بدون نیازهای واقعی و حقیقی کشور در سطوح مختلف است.

۳- غفلت و فراموشی از حرف و مهارت‌های ملی؛ ورود سبک‌های غربی زندگی به دنبال هجوم فرهنگ‌های خارجی و به حاشیه رانده شدن مهارت‌های سنتی و ملی، مقابله توانایی‌ها و استعدادهای جامعه با مقررات وضع شده جدید به جای ارتقاء توانمندی‌های تجربی

۴- جزئی و ناقص بودن آزمایشگاه‌ها، آموزش‌ها، تحقیقات؛ آموزش‌ها، آزمایش‌ها بسیار ساده که بهره‌وری اندک دارند. بخشی از تحقیقات به سرعت و در کوتاه مدت انجام می‌گیرند به نوعی که عنوان تحقیق شایسته آنها نیست.

۵- ثمره اندک پژوهش‌ها؛ بخشی از تحقیق‌ها ظاهری مناسب داشته ولی اثربخشی لازم و مناسب ندارد. اقدام آموزشی و تحقیقی و آزمایشی در صورت جدید بودن باید وجوه ممیزه‌ای با موارد قبلی داشته باشد. فارغ از این که منتج به بازدهی شده باشند.

۶- آموزش‌های فنی و مهندسی فقط قابلیت شناختی کاربری و مصرفی کالاها و محصولات را داشته و در نهایت زمینه تعمیرات در حین استفاده را در پی دارد. این مرتبه آموزشی نمی‌تواند دسیابی به مراتب علمی بالا برای دانشجویان داشته باشد.

لازم به ذکر است که علم با تطهیر و تلاش فعلیت می‌یابد و به نتایج موردنظر منتهی می‌شود. بر همین اساس حاکمان سعی دارند که عالمان را در اختیار خود گیرند و از نشر علم و فواید آن در غیر خواسته‌های خویش ممانعت به عمل آورند تا از این طریق پایه‌های قدرت و حکومت خود را مستحکم نمایند.

نگرش به موضوع علم در مکاتب مختلف و اسلام از ابعاد گوناگون تفاوت‌هایی دارد که این اختلاف نگرش‌ها در برگزیدن رسالت‌ها، انتخاب اهداف، اتخاذ رویکردها و فواید ناشی از آن موثر می‌باشد. اسلام چون با هدف تعالی انسان آمده؛ علم‌جویی را بر انسان فرض و نشر آن را وسیله پاکی و رشد علمی را منوط به گسترش معارف و دانسته‌ها نموده است. علم ابزار دستیابی به مدارج عالی‌ه انسان و تخلق به اخلاق الهی در اسلام است که از طریق خدمت بی‌منت به خلق میسر می‌باشد.

مقایسه مؤلفه‌های علم می‌تواند تفاوت صوری و ماهوی را در دو نگرش اسلامی و غیر اسلامی مشخص سازد. این امر به تعیین خصوصیات و ویژگی‌های الگوی علم و فناوری به صورت دقیق‌تر کمک می‌کند. مؤلفه‌های مهم قابل قیاس در جدول ذیل درج شده‌است:

جدول ۱: مقایسه تطبیقی مولفه‌های علم از منظر اسلام

ردیف	مولفه‌های علم	نگرش اسلامی	نگرش غیر اسلامی
۱	جایگاه وجودی	جوهر	عرض
۲	دامنه ادراک	درک کلیات و دستیابی به جزئیات	درک روابط جزئی و سطحی
۳	ثمره علم	فعلیت‌یابی قوابل و خدمت به جامعه	به خدمت گرفتن انسان و منابع
۴	نقش	تعمیق معرفت توحیدی	شناخت مادی و اکتساب قدرت
۵	کاربرد	بهره‌مندی از مواهب برای عبودیت	ابزار تسلط و نماد تکبر
۶	حدود و ثغور	بدون حد و لایقف ظل علم الهی	محدود، بن‌بست‌پذیر و نهایت‌پذیر
۷	منشاء	درون انسان	بیرون از انسان
۸	ترویج	ضروری نشرو عامل تزکیه	عدم دسترسی دیگران
۹	ضرورت ارتقاء	توامان و به موازات با انسان	متفک، خطی و جدای از انسان
۱۰	ارتباط با عمل	لازم و ملزوم یکدیگر	جدائی از یکدیگر
۱۱	هدف غائی	دارا شدن	دانا شدن
۱۲	رابطه با اخلاق	رابطه مثبت و مستقیم	قابل اغماض
۱۳	طرق تحصیل	تزکیه و تعلیم، اخلاص، سعی	جستجو، تلاش، ثبت تجارب
۱۴	استمرار	همه عوالم	دنیا
۱۵	پیامد	ساختن روح و جسم	دستیابی به جایگاه برتر قدرت و ثروت
۱۶	گسترده	نا محدود	محدود شدن به دانستنی‌های مقید
۱۸	افق زمانی علم	ازلی و ابدی	محدود به حیات انسان در دنیا
۱۹	تکلیف	مسئولیت آور	فاقد تکلیف
۲۰	علم و ایمان	غیر قابل تفکیک	قابل تفکیک

۳. گزینه بیانات مقام معظم رهبری در عرصه‌ی علم و فناوری

برگزیدن مقاصد کوچک و پیمودن مسیری که تاکنون علم و فناوری رفته است هدفی نیست که یک کشور آزاد و مستقل و اسلامی داشته باشد. تأکید فراوان اسلام بر علم‌آموزی و نشر آن و الزام جمهوری اسلامی ایران بر ارتقاء جایگاه علمی و فناوری خود به منظور رسیدن به رفاه و آسایش و امنیت داخلی و جهانی که خصومت بدخواهان را مرتفع نماید و تهدیدات را به فرصت‌ها بدل سازد. آرمانی است که بایستی در اهداف علمی و فناوری بدان پرداخته و دسترسی به آن از طریق علمی و با کمک فناوری‌های نوین در سطح جهانی فراهم آید. بدیهی است ورود به حوزه‌های جدید علمی از طریق گسترش تفکر و

اندیشه‌ورزی در ابعاد گوناگون جهان مادی. جملات کلیدی برگزیده از نظرات مقام معظم رهبری در عرصه‌ی علم و فناوری به شرح زیر استخراج شده است:

- ۱- ارزش مطلق نبودن علم، فناوری و صنعت
- ۲- مسئولیت‌آور بودن علم
- ۳- ممزوج بودن علم با عدالت، حلم و خطرپذیری
- ۴- رابطه مستقیم و مثبت علم با ایمان و تقوی
- ۵- یافتن راه‌حل‌های مسائل جامعه از متن دین مبتنی بر عبودیت
- ۶- علم سازنده ذهن و فعال‌کننده مغز
- ۷- علم مقید به حدود و ثغور شرع و مانع تخطی انسان
- ۸- علم جوشنده از درون
- ۹- علم وسیله پیشرفت در خدمت انسان و تقرب الهی
- ۱۰- علم نیازمند برنامه‌ریزی و مدیریت شدید
- ۱۱- علم بوجدآورنده قدرت، ثروت، اقتدار و آبرو
- ۱۲- علم ابزار پیشرفت و نشر عقاید
- ۱۳- علم بوجدآورنده عناصر و مولدهای خود
- ۱۴- علم ابزار معاش، وسیله مقابله با ظلم و جاهلیت مدرن
- ۱۵- علم موجد شکوفایی استعدادها، خلاقیت و نوآوری، پژوهش
- ۱۶- خروج از محاصره موجود از طریق فکر و علم تولیدی؛ شکست انحصار
- ۱۷- یافتن راه‌های میان‌بر و کشف نشده از طریق خط‌شکنی و مرزشکنی
- ۱۸- لزوم بوجد آوردن، ساختن و تولید علم از طریق فتح افق‌های جدید
- ۱۹- اندیشیدن با فکر خود و عمل کردن با دست خود
- ۲۰- ابتکار و نوآوری علمی و فناوری مبتنی بر نیازها و اقتضائات
- ۲۱- جرأت و قدرت علمی لازمه اجتهاد و نوآوری
- ۲۲- برقراری چرخه علم - فناوری - صنعت - پیشرفت
- ۲۳- فرآیندی بودن رشد علمی از دبستان تا بعد از دانشگاه
- ۲۴- رواج اشکال کردن و پرسشگری
- ۲۵- کاربردی کردن تحقیقات و اختراعات

- ۲۶- ضرورت اندیشه‌ورزی و نظریه‌پردازی
- ۲۷- جستجوی مبانی علوم انسانی در قرآن کریم
- ۲۸- ابتنای پیشرفت بر علم و تولید
- ۲۹- تقویت ارتباط دوجانبه مراکز علمی با دستگاه‌های حیاتی و مهم
- ۳۰- تأثیرگذاری در دنیا و مبادلات علمی با اتکاء به دانش تحقیق

۴. وجوه ممیزه الگوی علم و فناوری پیشرفت

الگوی علم و فناوری جامعه اسلامی باید از وجوه ممیزه و متمایزی برخوردار باشد، چرا که همانندی و مشابهت الگوی فناوری اسلامی با الگوهای موجود ما را به مسیرهای موجود هدایت می‌کند که الزاما با اهداف جامعه اسلامی هماهنگی و مناسبت ندارد.

الف- آینده‌جوئی منطبق بر شرع؛ آینده‌جویی نظری و آینده‌سازی منطبق بر نظریات جدیدی خواهد بود که منشاء اسلامی_بومی داشته و آینده‌پردازی آن منطبق بر دین، دستاوردها و ثمراتی خواهد بود که در بخش علوم نظری- طبیعی باید محقق شود.

ب- هدف‌گذاری مبتنی بر تعمیق معرفت الهی؛ الگوی علم و فناوری باید براساس معرفت الهی و انسان‌شناسی هدف‌گذاری شود. هدف الگوی علم و فناوری نیل به علوم و دستیابی به فنونی است که مرتفع‌کننده احتیاجات انسان در این سیر الهی بوده و ارتقاء جامعه به سوی تحقق حیات طیبه و زندگی شیرین و گوار را به ارمغان آورد.

ج- فناوری مبتنی بر توانمندی الهی انسان؛ فناوری، تجسیم و تحقق عملی نظریات و ایده‌های انسان و حدسیاتی است که باعث ارتقاء توانمندی و سهولت انجام اقدامات می‌شود. انسان می‌تواند نبات، جماد، حیوان و حتی انسان را تأدیب و تربیت کند. تکامل انسان در صراط مستقیم سبب ارتقاء و تعمیق علم و فناوری است.

د- فناوری موجد زندگی مفید و شیرین؛ انتخاب اهداف، برگزیدن راهبردهای اصلی و محوری، سیاست‌گذاری‌ها و در امتداد آن فرآیندها و روش‌های مرتبط و منتج از آن با الگوهای موجود توسعه متفاوت باشد. این پیامد مهم فناوری باید موجد زندگی شیرین و گوارا باشد. با وجود دستیابی بشر به فناوری فراوان نتوانسته است زندگی شیرین و گوارائی

برای افراد به ارمغان بیاورد. بلکه برعکس دلمشغولی‌ها و دغدغه‌های او را افزایش داده که نتیجه آن واگرایی ارافد جامعه از یکدیگر می‌باشد.

ه- پرهیز از تقلید ناآگاهانه در علم و فناوری؛ پیروی و تقلید از الگوهای علم و فناوری موجود هرچند ممکن است با عنوان بومی‌سازی در نظام‌ها و اجزای ریز آن با دستاوردهای علم و فناوری موجود متفاوت باشد و از طرفی از تجربیات جهانی جهت امرار معاش و تداوم زندگی افراد جامعه که توقف‌بردار نیست.

و- مولد فراغت برای خدانشناسی انسان؛ علم و فناوری و ثمرات آن باید وسیله دستیابی انسان به تکامل و مفتاح اوقات او از پرداختن به امور معیشتی باشد به نحوی که انسان زمان بیشتری از وقت خود را صرف مطالعات خودشناسی و خدانشناسی نموده تا بتواند به طور عمیق و انیق در تکامل و مراتب مختلفه آن بکوشد.

۵. ابعاد تدوین الگوی علم و فناوری پیشرفت براساس نظرات رهبری

۵.۱. مبانی

- ۱) ارزش مطلق نداشتن علم، صنعت و تکنولوژی
- ۲) دلیل رستگاری نبودن پیشرفت صرف علمی
- ۳) نورانیت علم همراه با معنویت
- ۴) دانش ابزار سعادت
- ۵) توأمانی علم و دین
- ۶) نبودن ارزشی فراتر از علم
- ۷) دانش وسیله حفظ دین
- ۸) لزوم توجه به علوم غیر مادی
- ۹) صرف نظر نکردن از علم به خاطر دشمن
- ۱۰) سلطه علمی یکی از ارکان سلطه‌گری است
- ۱۱) مقید به حدود و ثغور شرع و مانع تخطی انسان
- ۱۲) دانش، فناوری، ابتکار و خلاقیت فکر وظیفه اصلی ملت‌ها
- ۱۳) منتهی شدن مسیرهای پیشرفت به علم
- ۱۴) گشودن گره‌های ریز و درشت زندگی ملت با علم و فناوری

- ۱۵) همراهی علم با ایمان و اخلاق
- ۱۶) علم در خدمت عدالت و انسانیت
- ۱۷) عقیم و بی‌عاقبت شدن کارها به دلیل تهیدستی در علم
- ۱۸) بهترین راه خدمت به کشور
- ۱۹) علم وسیله رشد ملی، بشری، انسانی و اوج گرفتن در محیط عام بشریت
- ۲۰) تعیین علوم انسانی به عنوان جهت‌دهنده و روح سایر علوم

۵،۲. ارکان

- ۱- نظریه‌پردازی و تولید نظریه در همه امور زیربنائی و مقولات اساسی؛ هدف عالم از نظریه‌پردازی باید تسهیل امور زندگی و دستیابی به ارتقاء ابعاد انسانی و غیرانسانی جامعه می‌باشد.
- ۲- ارتقاء علم نظری به فناوری با ملاحظه نیازها و اقتضات ملی و بین‌المللی؛ فناوری به دنبال یافتن راه‌حل‌های اجرائی و عملیاتی و تولید وسایل و ابزاری است که باعث ارتقاء سطح رفاه و آسایش زندگی انسان است.
- ۳- دستیابی به جامعه مورد نظر اسلامی-ایرانی؛ تلاش نظری و عملی اندیشمندان باید در مسیر تحقق تکامل و ارتقاء فرد و جامعه با برطرف نمودن معضلات و کاستی‌ها باشد.
- ۴- ایجاد و ترقی ظرفیت علمی در فرد و جامعه؛ علم‌جویی و حقیقت‌خواهی نشانگر ظرفیت‌های بالقوه انسان می‌باشد و چون علم محدودیت ندارد این روند به طور مستمر و پرشتاب تداوم می‌یابد.
- ۵- آینده‌نمایی و آینده‌سازی تمدن اسلامی؛ جامعه اسلامی باید بر اساس خواست خود منطبق بر اصول شرع و با هدف تکامل اجتماعی فرد و جامعه آینده مورد نظر را ترسیم و استوار نماید.

۵،۳. ویژگی‌ها

- ۱- شناخت و تشخیص قابلیت‌های انسانی و منابع طبیعی
- ۲- تعریف، تدقیق قوایل مادی و غیرمادی فردی و اجتماعی

چهارمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده؛ سی‌ام و سی‌ویکم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

- ۳- تعمیق و تانیق قوایل مادی و غیرمادی فرد و جامعه
- ۴- مدیریت و برنامه‌ریزی کشف و ارتقاء قوایل و استعدادهاى انسانی
- ۵- تعادل بخشی در بهره‌برداری استعدادها و فعلیت‌ها برحسب نیاز جامعه
- ۶- هدایت و جهت‌دهی قابلیت‌ها، استعدادها و فعلیت‌های فرد و جامعه
- ۷- ایجاد مناسبت و مسانخت بین قوایل، استعدادها و فعلیت با نیازها
- ۸- تبدیل و ارتقاء تجارب به علم و ایجاد تراث علمی در ابعاد ملی و جهانی
- ۹- مولد معنویت، فرصت، ثروت و قدرت

۵.۴. الزامات

۱. مسئولیت‌آور بودن علم و فناوری
۲. توامانی علم و تزکیه
۳. جوشش درونی علم و فناوری
۴. محوریت علم در دستیابی به قدرت نظامی، ثروت و اعتماد به نفس
۵. ترجمه‌ای و تقلیدی نبودن علم و وارداتی نبودن فناوری
۶. پیوند ناگسستنی با نوآوری
۷. خطرپذیری و بردباری در تولید
۸. ایجاد و تقویت مقدمات و مولفه‌های تمدن اسلامی
۹. گشودن آفاق جدید علم و فناوری
۱۰. ابداع نظریات علمی و نوآوری در فناوری

۵.۵. اهداف

- ۱- اداره امور کشور بر اساس مبانی علمی و پرهیز از غرب‌گرایی
- ۲- ارتقاء علمی و فناوری کشور با محوریت دانشگاه‌ها و مراکز علمی
- ۳- تبادل علمی با سایر کشورها و افزودن بر علم جهانی
- ۴- ارتقاء نظریات موجود و تولید نظرات جدید در مقولات اساسی و زیربنایی
- ۵- جهت‌دهی سایر علوم مبتنی بر علوم انسانی

- ۶- تولید و معرفی دستاوردهای علمی و فنی در سطح جهانی
- ۷- تعامل فرآیندی نظام علمی و آموزشی کشور از دبستان تا بعد از دانشگاه
- ۸- نوآوری رویکردهای آموزشی و پژوهشی جهت فعال نمودن ذهن و مغز
- ۹- ورود به علوم جدید به منظور شکستن انحصار علمی در جهان
- ۱۰- آرمان‌گرایی در علم با تلاش در خلق علوم و فناوری‌های نوین

۵.۶. سیاست

- ۱- تقویت نیروی انسانی، روش‌های آموزشی، مراکز و تجهیزات آموزشی
- ۲- مدیریت علمی مبتنی بر نقشه علمی کشور
- ۳- محوریت عدالت و انسانیت با هدف مرتفع نمودن نیازهای حقیقی و الهی
- ۴- تکریم دانشمندان و ارتقاء جایگاه معنوی افراد در جامعه
- ۵- مستند نمودن فرآیندها و شیوه‌های انجام اقدامات و فعالیت‌ها
- ۶- تبیین منطقی اندیشه‌ها و تعیین و تعریف دیدگاه‌های اسلام
- ۷- محوریت کسب علم در استفاده از دانش، تجارب علمی و فناوری دیگران
- ۸- محوریت علمی در صادرات و واردات با کشورها
- ۹- تعیین فرآیندی یک‌پارچه، هوشمند و پویای رشد علمی
- ۱۰- ارائه فناوری‌های نو به منظور تأثیرگذاری در مبادلات جهانی
- ۱۱- تعریف علمی الگوی مصرف، معرفی مهارت‌ها و رفع مشکلات زندگی
- ۱۲- دست‌یابی به فناوری‌های جهشی از طریق تمرکز بر علوم پایه و زیربنائی
- ۱۳- تولید شاخص‌های نوین اندازه‌گیری میزان پیشرفت علمی و فناوری

۵.۷. راهبرد و راهکار

- ۱- تعمیق و توسعه آموزش‌های در داخل کشور با مشارکت بخش غیر دولتی
- ۲- دانش‌بنیانی فعالیت‌ها و تبدیل تجارب ملی به آموزه‌های دانشگاهی
- ۳- میل به علم‌آموزی با گسترش کمی و کیفی رشته‌های تحصیلی
- ۴- تکریم دانشمندان، نخبه‌گان و مخترعان در ابعاد ملی و جهانی

- ۵- ترویج شیوه‌ها و راه‌کارهای استفاده از علم و فناوری ملل مختلف
- ۶- نیازسنجی در رشته‌های دانشگاهی مبتنی بر اقتضائات ملی و جهانی
- ۷- ایجاد مراکز علمی و فناوری مشترک منطقه‌ای و بین‌المللی
- ۸- افزایش کمی و کیفی فعالیت‌های علمی و پژوهشی
- ۹- ارتقاء فرآیندهای آموزشی و پژوهشی و حمایت‌های قانونی و مالی
- ۱۰- تجاری‌سازی محصولات علمی و فناوری
- ۱۱- ازدیاد تولیدات علمی نوین و فناوری‌های پیشرفته به زبان فارسی
- ۱۲- تعیین الگوی مصرف، شیوه‌های زندگی سالم و یافتن راه‌حل‌ها
- ۱۳- گسترش کرسی‌های آزاد اندیشی و شهرک‌های علم و فناوری
- ۱۴- تعمیق و تانیق مشارکت‌های علمی فعال در سطوح بین‌المللی

۵.۸. شاخص‌ها و معیارها

- ۱- شاخص تغییرات میزان کالاها و خدمات تولیدی مبتنی بر مبانی شرع
- ۲- شاخص تولید نظرات جدید در امور زیربنائی و مقولات اساسی
- ۳- شاخص میزان تکمیل و ارتقاءهای نظرات موجود
- ۴- شاخص میل به علم‌آموزی در جامعه
- ۵- شاخص ازدیاد بخش‌های علمی و تحقیقی
- ۶- شاخص ازدیاد روش‌های پرسش‌گری و اشکال نمودن در مجامع علمی
- ۷- شاخص تعداد استعدادهای شکوفاشده
- ۸- شاخص ثبت خلاقیت و نوآوری
- ۹- شاخص پژوهش بنیادی جدید
- ۱۰- شاخص تعداد ابداع شیوه‌ها و راه‌های جدید فناوری
- ۱۱- شاخص تعداد مقالات علمی فارسی زبان
- ۱۲- شاخص تغییرات رویکردهای چندجانبه رشد و ارتقاء نسل جوان
- ۱۳- شاخص تعداد مشکلات و معضلات مرتفع شده به شیوه علمی و فنی
- ۱۴- شاخص تغییرات بهره‌وری

۱۵- شاخص تعداد فرایندها، اقدامات و فعالیت های در حال انجام

۵,۹. انتظارات

- ۱- آمیخته شدن دانش و فناوری با ارزش‌های معنوی، آزادی و استقلال
- ۲- رعایت ملاحظات دینی، اخلاقی و انسانی در فعالیت های جامعه
- ۳- محوریت عدالت و انسانیت در امور جامعه
- ۴- تقرب به خدا، معنویت و بهشت
- ۵- مرتفع نمودن نیازهای حقیقی و اساسی جامعه
- ۶- کسب ثروت ملی از راه دانش و فناوری
- ۷- جبران عقب‌ماندگی‌ها و پیشروی در افق‌های نوین علم و فناوری
- ۸- دستیابی به مرجعیت علمی در جهان

۶. خلاصه و نتیجه‌گیری

اسلام علم را عنصر ذاتی انسان دانسته و استاد و دانشگاه ابزار مادی و معنات فعلیت‌یابی و شکوفانمودن علم بالقوه به عقل نظری و تبدیل مبانی نظری به فناوری عملی می‌باشند. در نتیجه، این نگرش علم قابل انتقال نبوده بلکه زمین‌ساز شکوفائی قوایل و استعدادهای انسان است. براین اساس، جهش علمی و انحصار شکنی مرزهای دانش امری میسر و دست‌یابی به قله علمی و دانش‌های نوین از ملتی عقب‌نگه‌داشته شده دور از انتظار نخواهد بود. این اعتقاد یکی از مهم‌ترین مولفه‌های برنامه‌ریزی نظام آموزشی و پژوهشی بوده و مبنائی در تدوین الگوی علم و فناوری الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت می‌باشد.

نگرش اسلامی در علم و فناوری به این مقصود رهنمون است که مدیریت علمی و فناوری در نظام اسلامی باید براساس تعالیم الهی و منطبق بر تعالی فرد و جامعه برای نیل به مقام شامخ انسانی باشد. علم و فناوری باید زندگی شیرین و مفید را به گونه‌ای فراهم سازند تا فراغ بالی برای انسان ایجاد شده و او با استفاده از این اوقات بتواند بهتر و عمیق‌تر خودش را تعالی بخشد.

فناوری حاصل از علوم مختلف که به وزان مادی سازی یا عینیت‌بخشیدن به نظر می‌باشد وسیله ارتقاء انسان بوده و نیاستی علم و فناوری وسیله و ملعبه بازدارند انسان و موجبات غرق شدن او در دام‌های مجازی شود. با وصف این، تولید کالاها و خدمات براساس شناخت نیازهای حقیقی انسان و به دور از تعریف و تعیین نیازهای کاذب برای تعمیق ابعاد معنوی و تانیق عرصه معنویت است، به نحوی که جامعه منتظر ظهور و حیات طیبه فراهم آید.

تعمیق و گسترش علم و فناوری باید در تمام ابعاد و شامل همه افراد جامعه شود تا امت اسلامی به صورت هماهنگ و همه‌جانبه مسیر پیشرفت و تکامل را بپیماید. این حرکت جمعی و مستقل از نظام‌های موجود که انسان را همانند یک کارگاه و صنعت مولد تعریف کرده و او را برای اهداف و اغراض غیرالهی در سیطره و اختیار گرفته و از تعالی بازداشته‌است؛ نیازمند هدایت و مدیریتی مولد و اثربخش می‌باشد. این مدیریت ضمن هدایت استعدادهای انسانی جامعه؛ برمرتفع نمودن مسائل و مشکلات و یافتن راه‌حل‌های مبتنی بر عبودیت الهی از متن قرآن کریم استوار خواهد بود.

تخلیق به اخلاق الهی و نشر علم به منظور تزکیه و اخلاص علمی و همراهی معنویت با علم موجب نورانی شدن علم و چندین هزار برابر شدن فواید علم در فرد و جامعه می‌گردد. معیار عالم دینی و غیر دینی براساس همین شاخص‌های اسلامی است که رعایت آنها در صنعت، تجارت و اقتصاد بایستی در سطح جامعه اسلامی مبرهن شده و این تمایزات حقیقی جامعه اسلامی با جامعه غیر اسلامی قضاوت در مورد آن را در شرایط منطقی بوجود آورد. ظهور این موقعیت می‌تواند زمینه ساز تحقق تمدن اسلامی براساس خصلت عقلانی و علمی اسلام باشد.

نظر مقام معظم رهبری در برخورد با علوم طبیعی و انسانی براین عقیدت استوار است که علوم انسانی روح و جهت‌دهنده سایر علوم می‌باشد. این نظر صائب نقش و جایگاه علوم انسانی را در الگوی علمی و فناوری پیشرفت برجسته می‌نماید. تعیین ویژگی‌ها و خصوصیات الگوی فرعی علم و فناوری الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت بایستی بر اساس نظرات مقام معظم رهبری که اهم آن در سیاست‌های ابلاغی مجمع تشخیص مصلحت نظام مندرج می‌باشد پایدار گردد. بر همین عقیدت؛ مباحث این مقاله تنظیم و تدوین شده‌است.

فهرست منابع و مآخذ سخنان مقام معظم رهبری

۱. کشور در مقولات زیربنائی، نیاز شدیدی دارد به فکر، (1391/08/23)
۲. نهضت تولید علم و جنبش نرم‌افزاری با نخبگان و زبدگان دانشگاهی (1390/07/20)
۳. باید علم پیدا کرد. ... ثروت را هم با علم به دست آوردند. (1391/09/21)
۴. زنجیره‌ی علم، فناوری، تولید محصول ... بسیار مهم است... (1390/01/01)
۵. ...کسی بخواهد به تازه‌های علمی دست یابد زبان فارسی یاد بگیرد... (1391/07/22)
۶. علوم انسانی روح دانش... جهت می‌دهد، ...می‌رویم... (1390/07/13)
۷. کار علمی را بایستی عمیق و بنیانی انجام داد... (1389/09/10)
۸. نظام ملی نوآوری جریان دانش و نوآوری را مدیریت، رصد، ارزیابی، هدایت کنند... (1391/05/22)
۹. آرمان‌گرایی در علم، (1391/05/16)
۱۰. ما نه فقط در عمل..در فهم هم احتیاج به شجاعت داریم. (1388/07/02)
۱۱. کارهای اقتصادی بر پایه‌ی دانش را به وجه غالب اقتصاد کشور تبدیل کنیم... (1391/05/08)
۱۲. پیدایش، پایداری دانش، پیشرفت دانش، وابسته‌ی به کار است... (1391/02/10)
۱۳. به خاطر کلیدی بودن مسئله‌ی ...علم و فناوری، من حساسم... (1391/01/01)